

Aleksandra Kuczyńska

Mit ojczyzny jako przykład legitymizacji dążeń imperialnych Rosji

Według E. Cassirer'a mitotwórstwo polityczne jest charakterystyczne dla każdego okresu historycznego i występuje przede wszystkim w sytuacjach niestabilnych. Polityka należy właśnie do tej dziedziny, w której mamy do czynienia z chwiejną równowagą i dynamizmem. Dlatego mit jest w niej stale obecny¹. Mit rozumiany jako forma świadomości społecznej, jest konstruktywnym elementem kultury, a przez to należy również do sfery polityki. Tworzy irracjonalny świat, w którym symbolem nadawane jest swoiste znaczenie. Zakodowane w symbolach informacje tworzą normatywny porządek i wymuszają zachowanie społeczne.

Mity posiadają sugestywną fabułę, w której wydarzeniom nadawany jest symboliczny sens, dzięki czemu zyskują nową wartość. Ich konstrukcja pozbawiona jest luk tak, aby tworzyć uporządkowaną całość, wolną od jakiegokolwiek alternatywy². Mity polityczne nie są wytworem swobodnej wyobraźni tak jak mity archaiczne³, ale zostały stworzone w określonych celach politycznych. Wyrażają bowiem dążenia polityków do wywarcia wpływu na społeczeństwo. Celem takim może być ustanowienie obowiązujących norm społecznych, aktywizacja społeczeństwa do określonego działania, oraz uzyskanie poparcia dla podjętych decyzji i ich uprawomocnienie. W mitach politycy ukazują zawołowaną rzeczywistość, w której kreują pożądane wartości. Skomplikowany, niezrozumiały świat polityki zostaje uproszczony i wyjaśniony za pomocą prostych symboli bliskich społeczeństwu, a decyzje polityczne zyskują mityczne uzasadnienie.

W artykule zwrócono uwagę na potrzebę uprawomocniania decyzji i zachowań politycznych oraz ich wyjaśnianie społeczeństwu poprzez mity. Zachowania takie są

¹ E. Cassirer, *Mit państwa*, Warszawa 2006, s. 310.

² T. Biernat, *Mit polityczny*, Warszawa 1989, s. 66.

³ C.G. Jung, *Archetypy i symbole*, Warszawa 1981, s. 70–71, T. Kobierzycki, *Filozofia osobowości. Od antycznej teorii duszy do współczesnej teorii osobowości*, Warszawa 2001, s. 186.

zazwyczaj niezrozumiałe i niechętnie przyjmowane przez społeczeństwo, zwłaszcza wtedy, kiedy władza wykorzystuje błędnie symbole. Aby uzyskać oczekiwane poparcie społeczne mity muszą uzyskać odpowiednią konstrukcję i zrozumiałe treści. Umiejętnie stworzone mity stanowią instrument umożliwiający sterowanie wyobraźnią, poprzez który zanika dychotomia prawdy i fałszu. Dzięki temu łatwiej kierować społeczeństwem. Mity polityczne mają więc podwójny charakter – upraszczają skomplikowany świat polityki oraz sprawiają, że polityczne decyzje zyskują uzasadnienia i usprawiedliwienie. Dzięki uprawomocnieniu zachowań politycznych i kreacji nowych wartości możemy mówić o legitymizującej funkcji mitów.

Mit ojczyzny jest jednym z podstawowych mitów rosyjskich, gdyż odwołuje się do niego wiele środowisk politycznych i społecznych. Składa się z wielu wyobrażeń różnych grup społecznych, stąd nie jest jednorodny. Symbolem ojczyzny są święte miasta, których rola kształtowała się przez stulecia. Ojczyzna utożsamiana jest również z państwem. W mitach rosyjskich oba znaczenia ojczyzny występują w kontekście odbudowy imperium i powrotu do mocarstwowości Rosji. Koncepcja ta opiera się na przesłankach historycznych i ideowych i jest wykorzystywana przez wiele ugrupowań politycznych. Oznacza to, że potrzeba imperium jest nadal silna i stanowi jeden z głównych wyznaczników współczesnej polityki Rosji. Mity ojczyzny, choć różnorodne, mają silnie integracyjny cel, ponieważ wiążą państwo, rozumiane jako centra kultury oraz terytorium i władzę z narodem. Utożsamienie narodu z państwem pozwala bowiem na większą kontrolę nad społeczeństwem ze strony władzy. Integracji podlegają również różne grupy społeczne. Rosjanie poszukują w mitach własnej tożsamości, utraconej w wyniku rozpadu ZSRR, a mniejszości o różnym pochodzeniu etnicznym identyfikują się z Rosjanami. Mity rosyjskie łączą przeszłość z przyszłością odwołują się do historii i tradycji, a także zawierają przesłanki dążeń politycznych.

Ojczyzna jako święte miasta

Pierwsze próby mitologizacji państwa polegały na nadawaniu charakteru symbolicznego miastom, utożsamianym z siłą państwa. Dotyczy to zwłaszcza dwóch miast: Moskwy i Petersburga, chociaż ich znaczenie jest inne. Moskwie przypisywano szczególną rolę, ze względu na to, że stanowiła centrum Księstwa Moskiewskiego. Następnie mit ten odżył na przełomie XV i XVI wieku w postaci koncepcji Trzeciego Rzymu, autorstwa mnicha Filofeja z Pskowa. Mnich prorokował o tym, że dwa Rzymy upadły, trzeci – Moskwa – stoi, a czwartego już nie będzie. Ideologię oparto na autonomicznym odłamie kościoła prawosławnego, władzy księcia moskiewskiego, spokrewnionego z ostatnim cesarzem bizantyjskim oraz zjednoczenia wszystkich ziem ruskich w jedno państwo, przy zachowaniu autentycznej wiary chrześcijań-

skiej⁴. Moskwie wyznaczono nową rolę poprzez poprzednie zdarzenia historyczne, skorelowane z ogólnym procesem kosmologicznym, w myśl którego współczesne zdarzenia wynikają bezpośrednio z zdarzeń przeszłych. Tak więc koncepcja Moskwy – Trzeciego Rzymu miała być powrotem do stanu pierwotnego, wyjściowego, od którego wszystko się zaczyna⁵. Moskwa nazwana została również Nowym Konstantynopolem i Nową Jerozolimą. Miana te pozwoliły traktować Moskwę jako stolicę światowego imperium oraz święte, teokratyczne miasto⁶.

W okresie tym odwoływano się również do symboli, mających podkreślić wielkość i wyjątkowość miasta. Chociaż dominująca stała się bizantyjska orientacja kulturowa, zadziwiający był fakt łączenia symboli bizantyjskich ze środkowoazjatyckimi (tatarskimi). Książęta moskiewscy upodobniali się do bizantyjskich carów poprzez strój i urzędowe obrzędy, carskie nakrycie głowy stanowiła natomiast czapka z sobolim obszyciem, której pochodzenie związane było z chanem tatarskim⁷.

Mit Moskwy pokazywał, że państwo zgrupowane było wokół etnicznego centrum, zamieszkiwanego przez tą konkretną etniczną grupę – Rosjan, którzy wierzyli, że ich państwu przeznaczone jest być imperium. W mitach Moskwa pojawiała się jako symbol siły, indywidualizmu oraz prawdy w wymiarze świeckim i religijnym. Współcześnie w dalszym ciągu Moskwa jest najważniejszym rosyjskim miastem, gdyż tam znajdują się przedstawicielstwa najwyższych organów. Tam odbywają się najważniejsze uroczystości państwowe oraz zapadają decyzje polityczne. Dzięki bogatej symbolice silnie łączy naród z państwem. Silna Moskwa jest symbolem niezależnej Rosji, dlatego odwoływanie się do jej imperialnej historii przez polityków bywa instrumentem realizacji politycznych idei mocarstwowych.

W przypadku Sankt Petersburga już sama nazwa została świadomie skonstruowana, by stanowić „fabułę”, dotyczącą początków miasta i jego przyszłych losów. W „mieście świętego Piotra” zasyfrowano odwołanie do Rzymu i apostoła Piotra. Ale również skrócona wersja nazwy Petersburg, Piotrogród odnoszą się do osoby władcy Rosji. Upatrywano w nim jedyne prawdziwego, cywilizowanego, kulturalnego, idealnego miasta w Rosji⁸. Z mitem Petersburga wiąże się zdolność do wydawania doskonałych i profesjonalnych urzędników kierujących państwem, którzy są w stanie odbudować utraconą pozycję Rosji⁹.

⁴ M. Heller, *Historia imperium rosyjskiego*, Warszawa 2000, s. 124, M. Nizioł, *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004, s. 23–24.

⁵ B. Uspienski, *Religia i semiotyka*, Gdańsk, s. 34–36.

⁶ Ibidem, s. 37.

⁷ Ibidem, s. 39.

⁸ W. Toporow, *Miasto i mit*, Gdańsk 2000, s. 13–14, 52.

⁹ P. Timofiejuk, *Mity nacjonalistów rosyjskich*, [w:] *Narody i nacjonalizm w Federacji Rosyjskiej*, P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński (red.), Warszawa 2004, s. 51.

Petersburg jest przywoływany głównie w mitach zapadników, tam, gdzie współpraca z Zachodem oraz przeniesienie doświadczeń europejskich na grunt rosyjski miała przynieść demokrację i korzyści gospodarcze¹⁰. Zwolennicy tej opcji zakładają, że dzięki pomocy ekonomicznej wysoko rozwiniętych państw europejskich i USA Rosja odbuduje swoją pozycję międzynarodową, dlatego posługując się mitem rozwiniętego technologicznie miasta wierzą, że ich wizja nowoczesnej Rosji jest możliwa do realizacji.

Obydwa miasta, których doniosła rola wpisuje się w kulturę rosyjską zostają jednak przeciwstawione według jednego ze schematów. Według pierwszego z nich bezduszny, biurokratyczny, oficjalny, nienaturalnie regularny, abstrakcyjny, nieprzytulny, nierosyjski Petersburg jest przeciwstawiany rodzinnej, serdecznej, naturalnej, rosyjskiej Moskwie. Zgodnie z drugim schematem, Petersburg jako miasto cywilizowane, kulturalne, planowo zorganizowane, harmonijne, europejskie jest przeciwieństwem chaotycznej, bezładnej, na pół azjatyckiej Moskwy¹¹.

Interesujący jest fakt, że wykluczające się mity miast rosyjskich: naturalnej Moskwy i cywilizowanego Petersburga zawierają ideę imperialistyczną zgodną z którą należy przywrócić mocarstwowi status Rosji. wielkomocarstwowość pozostaje jednym z głównych kierunków politycznych, a także składnikiem świadomości społecznej w Rosji¹².

Razem z pozostałymi miastami Rosji, takimi jak Archangielsk, Magadan, Nowosybirsk, Nowogród, Workuta, których bogata historia została upamiętniona w literaturze, muzyce i sztuce, Moskwa i Petersburg tworzą mitologię miast, składających się na obraz jednego mitu ojczyzny¹³.

Ojczyzna jako państwo

Miasta są symbolem wielkości i mocarstwowości Rosji – ojczyzny. Ojczyzna rozumiana jest jednak przede wszystkim jako państwo. Zgodnie z takim przekonaniem, państwo jest uznawane za najważniejszą wartość społeczną, dla którego Rosjanie są w stanie poświęcić dobro prywatne. Patriotyzm państwowy rozumiany jest jako idea jednocząca w stosunku do interesów społeczeństwa rosyjskiego, gdyż na plan pierwszy wysuwa się zachowanie integralności terytorialnej Federacji Rosyjskiej. Wyższość wartości duchowo-moralnych, powstałych w wielowiekowym procesie cywilizacyj-

¹⁰ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 61, M. Nizioł, *Dylematy kulturowe...*, s. 141.

¹¹ W. Toporow, *Miasto...*, s. 62.

¹² M. Nizioł, *Dylematy kulturowe...*, s. 64.

¹³ P. Timofiejuk, *Mity nacjonalistów...*, s. 51.

nym imperialnej Rosji, nie pozwala na tworzenie własnych państw przez nierosyjskie grupy narodo-etniczne¹⁴.

Dla wielu ideologii rosyjskich charakterystyczny jest imperialny mit wielkości ojczyzny¹⁵. Nostalgia za utraconą, w wyniku rozpadu ZSRR potęgą, jest widoczna, chociaż dla wielu Rosjan ich państwo jest w dalszym jednym z najważniejszych uczestników stosunków międzynarodowych. Fakty zdają się jednak przeczyć możliwościom odbudowy państwa w granicach z przeszłości¹⁶. Tęsknota za imperium jest dostrzegalna nie tylko na poziomie społecznym, ale również obecna jest na poziomie instytucji państwowych. Idea mocarstwowości przejawia się we wszystkich projektach ideowych i politycznych, w ugrupowaniach zapadników, euroazjatów i komunistów¹⁷. Politycy rosyjscy odwołują się do koncepcji, które zakładają stworzenie imperium, rozumianego na wiele sposobów. Wśród nich są koncepcje dotyczące połączenia państw byłego Związku Radzieckiego (unifikacji), stworzenia państwa na kształt imperium carskiego lub dominacji Rosji wśród państw „bliskiej zagranicy” na zasadzie zachowania suwerenności¹⁸. Państwu o totalitarno-imperialnych korzeniach¹⁹, które naturalnie ciąży ku rządóm autorytarnym, nie jest łatwo wyzbyć się idei imperialnych z przeszłości. Dlatego obecność takich koncepcji jest zrozumiała. Na tendencje neo-imperialne wskazuje zwłaszcza stosunek Rosji do „bliskiej zagranicy”. Zgodnie z tą koncepcją Rosja stara się utrzymać państwa posowieckie w strefie wyłącznych wpływów. Dzięki potencjałóm geograficznemu, militarnemu, demograficznemu i ekonomicznemu Rosja zawsze będzie stanowić wyzwanie dla swoich sąsiadów²⁰.

Odbiór mitu ojczyzny jest równoznaczny z mitem państwa, w którym akcentowane są wartości symbolizujące imperialny charakter państwa rosyjskiego oraz wartości integrujące zróżnicowane narodowościowo społeczeństwo.

Po rozpadzie ZSRR wielokrotnie podejmowano symboliczne próby powrotu do dawnej świetności. Chociaż w 1990 roku ustanowiono Dzień Niepodległości upa-

¹⁴ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa...*, s. 57.

¹⁵ P. Timofiejuk, *Mity nacjonalistów...*, s. 52.

¹⁶ G. Friedman, *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*, Warszawa 2009, s. 121–140, K. Różycki, *Krajobraz po bitwie. Rozmowa z dr Leszkiem Moczulskim, byłym politykiem, historykiem, specjalista od geopolityki*, „Angora” 13.09.2009, s. 10–11.

¹⁷ R. Lisiakiewicz, *Rosja Putina. Z jaką Rosją mamy dziś do czynienia?* „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2009, nr 24, <http://www.mpp.org.pl/>, odczyt: 20.06.2010.

¹⁸ E. Marat, *Nationalism and Russian Skinhead Movements, Is Xenophobia part of the Russian character?*, „The Times of Central Asia” 22. 06.2006, s. 5.

¹⁹ A. Motyl, *Ten Years after the Soviet Collapse: Persistence of the Past and Prospects for the Future*, „Nations in Transit” 2001, s. 36–44.

²⁰ I. Topolski, *Region Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, I. Topolski, H. Dumala, A. Dumala (red.), Lublin 2009, s. 101–125, A. Motyl, *Ukraine between Russia and the European Union: an Analysis of the Present Situation*, „Cicero Foundation Great Debate Paper” 2009, nr 6, s. 1–5.

miętniający odzyskanie suwerenności, faktycznie rozpad ZSRR oznaczał utratę prestiżu i statusu imperialnego. Aprobata społeczeństwa B. Jelcyn zyskał dopiero przywracając imperialną trójkolorową flagę oraz dwugłowego orła jako symbole państwowości²¹. Było to nawiązanie zarówno do tradycji imperialnych Piotra I (flaga) oraz Księstwa Moskiewskiego (dwugłowy orzeł). Jednakże jego próby ustanowienia „Pieśni Patriotycznej” z muzyką M. Glinki, gloryfikującej cara i Rosjan, hymnem państwowym nie spotkały się z aprobatą społeczną²². Z powodu braku oficjalnie przyjętego tekstu, w czasie ważnych uroczystości państwowych i międzynarodowych, „Pieśń Patriotyczna” wykonywana była bez słów. W związku z tym postanowiono powrócić do poprzedniej, sowieckiej muzyki hymnu, do której nowy tekst napisał S. Michałkow²³.

Niechęć społeczeństwa do nowego hymnu i przyjęcie sowieckiego hymnu ze zmienionym tekstem jest, według S. Oushakine’a potwierdzeniem na zjawisko afazji w post-sowieckiej Rosji. Zjawisko to polega na regresji współczesnych form symbolicznych do okresów wcześniejszych oraz braku zdolności społecznej do nadawania nazw nowym zjawiskom, związanym ze zmianą społeczno-polityczną po upadku ZSRR²⁴.

Współcześnie obserwujemy liczne przykłady powrotu do symboliki z poprzedniego ustroju. Chociaż oficjalnie głoszone ideały wolności, demokracji, poszanowania suwerenności i niezależności państw²⁵ wskazują na odrzucenie imperialnych idei sowieckich, ogromne parady wojskowe, organizowane na przykład z okazji obchodów 9 maja w Rosji, mają przypominać najwspanialsze lata Związku Radzieckiego. W ten sam sposób interpretowane są gesty W. Putina w stosunku do weteranów z czasów II wojny światowej oraz nadawanie im orderów i medali.

Budując neoimperialną tożsamość współczesna Rosja odwołuje się nie tylko do okresu świetności Związku Radzieckiego, ale również do okresów imperium carskiego. Właśnie takim symbolem, nawiązującym do idei imperialnych są żółto-czarne wstążki, których kolory wykorzystywane były przy Medalu św. Jerzego, najwyższego odznaczenia carskiej Rosji²⁶.

Próba moralnego podbudowania społeczeństwa było również ustanowienie w 2004 roku dzień 4 listopada Dniem Jedności Narodowej, upamiętniającym klęskę polskiej

²¹ P.J.S. Duncan, *Contemporary Russian Identity between East and West*, „The Historical Journal” 2005, nr 48/1, s. 277–294.

²² Ibidem, s. 286.

²³ S. Oushakine, *In the State of Post-Soviet Aphasia: Symbolic Development in Contemporary Russia*, „Europe-Asia Studies” 2000, vol. 52, nr 6, s. 991–1016.

²⁴ Ibidem, s. 994.

²⁵ I. Ivanov, *The New Russian Identity: Innovation and Continuity in Russian Foreign Policy*, „The Washington Quarterly” summer 2001, s. 7–13.

²⁶ T. Bielecki, W. Wadziwinowicz, *Putin: to głównie Rosja pokonała III Rzeszę*, „Gazeta Wyborcza” 9.05.2005, <http://wyborcza.pl/0,0.html>, odczyt: 13.08.2010.

interwencji z 1612 roku. 4 listopada miał zastąpić święto 7 listopada, rocznicę przewrotu bolszewików z 1917 roku. Decyzję władz Rosji poparła Cerkiew Prawosławna, która w 4 listopada widziała Dzień Ikony Matki Bożej Kazańskiej, której wstawienictwo przyczyniło się do zwycięstwa Rosjan i wypędzenia Polaków. Aprobata dla decyzji Kremla wyraził metropolita smoleński i kaliningradzki Cyryl, porównując nowe święto do przypadającej 9 maja rocznicy pokonania III Rzeszy²⁷. Ustanowienie Dnia Jedności Narodowej stało się okazją do wielu symbolicznych gestów. W. Putin złożył kwiaty pod pomnikiem Kuźmy Minina i Dymitra Pożarskiego, przywódców pospolitego ruszenia w Rosji, które przyczyniło się do odzyskania tronu carskiego z rąk Polaków. Na ekrany kin weszła również superprodukcja „1612”, wyreżyserowana przez W. Chotinienkę. Wydarzenia z przełomu XVI i XVII wieku zainspirowały wielu reżyserów, między innymi wykorzystał je M.I. Glinka w operze „Iwan Susanin”, N.A. Polewoj w dramacie „Kostromskie lasy” oraz W. I. Pudowkin w filmie „Minin i Pożarski”. Susanin stał się nie tylko symbolem zwycięstwa mieszkańców Moskwy nad Polakami okupującymi miasto. Dla Romanowów mit Suzanina gloryfikował początki nowej dynastii carskiej, dla Stalina stał się symbolem walki z opozycją w partii. Film W. Chotinienki miał być odpowiedzią na okres współczesnej smuty, czyli zdaniem reżysera, na okres postpierestrojki i budować patriotyzm oraz poczucie jedności w społeczeństwie²⁸. Manifest nowej Rosji – tak nazwano superprodukcję – nie miał jednak charakteru antypolskiego. Film powstał na zamówienie władz Kremla i miał przyciągnąć szeroką publiczność. Jego oficjalnym przesłaniem były „jedność społeczeństwa wokół prawosławia oraz miłości do ojczyzny, które pozwoliły obronić niepodległość oraz stworzyć warunki do budowy wielkiego imperium”²⁹.

Niekiedy symbolika zachowań wydaje się być sprzeczna wewnętrznie. Owa sprzeczność wynika jednak z pragmatycznej polityki państwa. Z jednej strony widzimy W. Putina składającego kwiaty pod pomnikiem Kuźmy Minina i Dymitra Pożarskiego w Moskwie, wywołującego sprzeciw Polaków wobec antypolskiej politykę Rosji. Z drugiej strony, stojąc przy grobach żołnierzy polskich w Katyniu, premier wskazuje na symbol pojednania i zapewnia o partnerskiej współpracy rosyjsko-polskiej. Sprzeczność symboliki zachowań władz rosyjskich jest powierzchowna, gdyż symboliczne gesty w stosunku do Polaków pełnią tu podwójną rolę, zarówno na poziomie społecznym, jak i państwowym. Odwołanie do historycznych wydarzeń z przełomu XVI i XVII wieku ma legitymizować decyzję władz o ustanowieniu no-

²⁷ Rosja: wypędzenie Polaków z Kremla w 1612 r. to jak pokonanie Hitlera w 1945 roku, „Gazeta Wyborcza” z dn. 2.11.2005, <http://wyborcza.pl/0,0.html>, odczyt: 25.092010.

²⁸ A. Żebrowska, *Dusza pragnie cara. Rozmowa z Władimirem Chotinienką, reżyserem „1612”*, „Gazeta Wyborcza” 1.11.2007, <http://wyborcza.pl/0,0.html>, odczyt: 25.092010.

²⁹ A. Żebrowska, *„1612” – mity nowej Rosji*, „Gazeta Wyborcza” 1.11.2007, <http://wyborcza.pl/0,0.html>, odczyt: 25.092010.

wego święta, a przez to wzbudzić poczucie jedności narodowej oraz identyfikację z państwem. Postacie Kuźmy Minina, Dymitra Pożarskiego oraz Suzanina miały symbolizować patriotyzm, a nie kierować frustracje społeczne przeciw Polakom. Natomiast list W. Putina do Polaków z okazji rocznicy wybuchu II wojny światowej był próbą pojednania i poprawy relacji rosyjsko-polskich.

Ustanowienie Dnia Jedności Narodowej w rocznicę wypędzenia Polaków z Rosji w 1612 roku stało się także okazją dla skrajnych nacjonalistów rosyjskich do wystąpień i manifestacji. Ich Rosyjski Marsz, zorganizowany z okazji obchodów nowego święta, miał wyrażać aprobatę dla decyzji W. Putina. Jednak według nacjonalistów, samo wypędzenie Polaków z Rosji miało symbolizować idee faszystowskie oraz niechęć w stosunku do obcokrajowców. Zjawisko wzrastającej liczby i aktywności skrajnych nacjonalistów, którzy jawnie odwołują się do symboliki hitlerowskiej wzbudza coraz większy niepokój. Dopóki jednak nacjonałiści popierają politykę Kremla, nie stanowią istotnego problemu dla władz, a niekiedy działają przy cichym poparciu lokalnych decydentów. Młodzi ludzie, pozbawieni pracy i bez perspektyw chętnie przyłączają się do ugrupowań nacjonalistycznych i faszyzujących. Według statystyk najwięcej członków jest w dużych miastach, w samej Moskwie i Petersburgu około 50 tysięcy. Poparcie społeczne dla zachowań skrajnych nacjonalistów wynika z obawy przed napływem obcych, głównie z Azji Centralnej, Południowego Kaukazu, Ukrainy i Chin, oraz ze sprzeciwu wobec upadku mocarstwowej pozycji Rosji³⁰.

Sceptycyzm społeczny wobec ustanowienia Dnia Niepodległości (Dnia Rosji) i „Pieśni Patriotycznej”, oraz przyjęcie symboli narodowych z przeszłości, a także ustanowienie Dnia Jedności Narodowej jako instrument integrujący Rosjan wokół idei państwowej są przykładami na poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o identyfikacje międzynarodową państwa rosyjskiego. W zachowaniach politycznych przebrzmiewa nostalgia za czasami imperialnymi, a decyzje polityków są dowodem na próbę przywrócenia statusu imperialnego. Powraca również pytanie o ciągłość państwowości, a przywołane przykłady potwierdzają fakt, że Rosjanie chcą widzieć Rosję jako kontynuatorkę Związku Radzieckiego jako państwo o znaczącej pozycji międzynarodowej.

Podsumowując należy stwierdzić, że mity, zawierające wiele irracjonalnych elementów, stanowią istotny składnik kultury politycznej. Ich waga wzrasta w momentach destabilizacji i sytuacjach kryzysowych, w których nie mają znaczenia racjonalne argumenty. Właśnie z taką sytuacją mamy do czynienia we współczesnej Rosji. Charakterystyczne jest oscylowanie pomiędzy odrzuceniem tradycji przeszłości, wraz z bagażem negatywnych doświadczeń a powrotem do tradycyjnej polityki imperial-

³⁰ M. Soska, *Za świętą Ruś. Współczesny nacjonalizm rosyjski – zarys ideologii*, Warszawa 2009, s. 157–166, Marat E., *Nationalism...*

nej. Ostateczny wybór kierunku nie jest jednak przesądzony ze względu na trwający kryzys tożsamościowy Rosji i Rosjan.

Lekarstwem na ten problem są mity. W nich wyrażone są nadzieje, aspiracje, dążenia państwa i wizja przyszłości. Podstawowym mitem rosyjskim, który buduje posowiecką tożsamość Rosji i Rosjan jest mit ojczyzny. Składa się on z wielu pojedynczych, różnorodnych mitów, nawiązujących do wydarzeń z przeszłości, zarówno Rosji carskiej jak i Związku Radzieckiego. Tworzą je grupy polityczne o zróżnicowanych, często sprzecznych poglądach. Kreacja ta ma przekonać społeczność rosyjską i międzynarodową o trafności wyboru kierunku prowadzonej polityki oraz historycznych przesłankach konieczności realizacji określonych działań. Dodatkowo ma legitymizować podjęte decyzje, niekoniecznie aprobowane przez to środowisko. Pomimo swej różnorodności, mity stanowią spójną całość, z której wyłania się idea silnej, imperialnej Rosji, której przeznaczeniem jest odbudowanie utraconej potęgi, przywództwo w regionie posowieckim, a także wysoka pozycja międzynarodowa. Ponadto mity ojczyzny wywierają wpływ na społeczeństwo, gdyż wzmacniają poczucie jedności narodowej i państwowej oraz skupiają ich uwagę wokół jednej z podstawowych idei – mocarstwowości. Mity pełnią więc znaczącą rolę w budowaniu świadomości międzynarodowej państwa i integracji społecznej.

Bibliografia

- Bielecki T., Wadziwinowicz W., *Putin: to głównie Rosja pokonała III Rzeszę*, „Gazeta Wyborcza” 9.05.2005, <http://wyborcza.pl/0,0.html>.
- Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.
- Biernat T., *Mit polityczny*, Warszawa 1989.
- Cassirer E., *Mit państwa*, Warszawa 2006.
- Duncan P. J. S., *Contemporary Russian Identity between East and West*, „The Historical Journal” 2005, nr 48/1, s. 277–294.
- Friedman G., *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*, Warszawa 2009.
- Heller M., *Historia imperium rosyjskiego*, Warszawa 2000.
- Ivanov I., *The New Russian Identity: Innovation and Continuity in Russian Foreign Policy*, „The Washington Quarterly” summer 2001, s. 7–13.
- Jung C. G., *Archetypy i symbole*, Warszawa 1981.
- Kobierzycki T., *Filozofia osobowości. Od antycznej teorii duszy do współczesnej teorii osobowości*, Warszawa 2001.
- Lisiakiewicz R., *Rosja Putina. Z jaką Rosją mamy dziś do czynienia?*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2009, nr 24, <http://www.mpp.org.pl/>.
- Marat E., *Nationalism and Russian Skinhead Movements, Is Xenophobia part of the Russian character?*, „The Times of Central Asia” 22. 06.2006, s. 5.

Motyl A. J., *Ukraine between Russia and the European Union: an Analysis of the Present Situation*, „Cicero Foundation Great Debate Paper” 2009, nr 6, s. 1–5.

Narody i nacjonalizm w Federacji Rosyjskiej, P., Timofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński (red.), Warszawa 2004.

Nizioł M., *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004.

Oushakine S., *In the State of Post-Soviet Aphasia: Symbolic Development in Contemporary Russia*, „Europe-Asia Studies” 2000, vol. 52, nr 6, s. 991–1016.

Regiony w stosunkach międzynarodowych, I. Topolski, H. Dumala, A. Dumala (red.), Lublin 2009.

Rosja: wypędzenie Polaków z Kremla w 1612 r. to: jak pokonanie Hitlera w 1945 roku, „Gazeta Wyborcza” 2.11.2005, <http://wyborcza.pl/0,0.html>.

Różycki K., *Krajobraz po bitwie. Rozmowa z dr. Leszkiem Moczulskim, byłym politykiem, historykiem, specjalistą od geopolityki*, „Angora” 13.09.2009, s. 10–11.

Soska M., *Za świętą Ruś. Współczesny nacjonalizm rosyjski – zarys ideologii*, Warszawa 2009.

Toporow W., *Miasto i mit*, Gdańsk 2000.

Uspienski B., *Religia i semiotyka*, Gdańsk 2002.

Żebrowska A., *Dusza pragnie cara. Rozmowa z Władimirem Chotininą reżyserem „1612”*, „Gazeta Wyborcza” 1.11.2007, <http://wyborcza.pl/0,0.html>.

Żebrowska A., *„1612” – mity nowej Rosji*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 1.11.2007, <http://wyborcza.pl/0,0.html>.